

***Semitae
in corde eius...***

**... szívében
zarándokútra
készül**

Időszaki kiállítás
a Pannonhalmi
Főapátsági Könyvtár
klasszicista könyvtártermében

2023. március 21. és
2024. március 21. között

1.tárló

Bevezetés

A Pannonhalmi Főapátság kulturális tevékenysége immár lassan egy évtizede egy-egy meghatározott hívószó köré szerveződik. Ez a hívószó az elmúlt négy évben: 2019-ben a *Csend*, 2020-ban a *Vendégség*, 2021-ben az *Emlékezés*, 2022-ben a *Megújulás* volt. E hívószó jegyében rendezik meg a képzőművészeti, a zenei, spirituális és teológiai programokat, és ehhez kapcsolódik a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtárban látható időszaki kiállítás.

A kulturális évad hívószava 2023-ban a *Zarándoklat*. A klasszicista teremkönyvtárban, hét tárlóban elhelyezett kiállítás címe: *Semitaе in corde eius... szívében zarándokútra készül*.

A kiállítás címét a 84. (83.) zsoltár 6-8. verse ihlette, mely a bencés zsoltosmában, magyar fordításban így hangzik:

*Boldog az az ember, aki benned találja erejét,
aki szívében zarándokútra készül.*

*Ha kiszáradt völgyben jár is,
ott források fakadnak,
a hajnali eső elárasztja áldásával.*

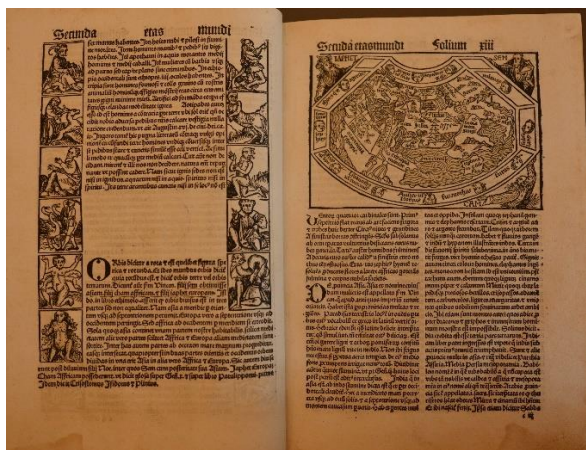
*Ahogy halad, egyre növekszik ereje,
a Sionon meglátja Istent.*

Szokásos, ismert hasonlat, hogy az emberi életet úthoz hasonlítjuk. A vallásos ember zarándokútnak mondja létét, melynek végén az örök boldogság: Isten várja.

Az Istenhez vezető út elsősorban belső út, amely a csenden, imádságon át vezet, de lehet külső is. Sajátos belső és külső út egyszerre a zarándoklat, amely során egy olyan helyet, fizikai, földrajzi helyszínt keres fel az ember egyénileg vagy közösségben, ahol, hite szerint „ég és föld” összeér, találkozik.

Ezeket a szent helyeket, magát a zarándoklatot idézi fel utalás szintjén térképek, metszetek, szentképek, kegytárgyak, ereklyék segítségével a kiállítás, melynek anyagát a Pannonhalmi Főapátsági Gyűjtemények (könyvtár, levéltár, múzeum) anyagából válogattuk.

Kiállított kötetek:

122 H 15

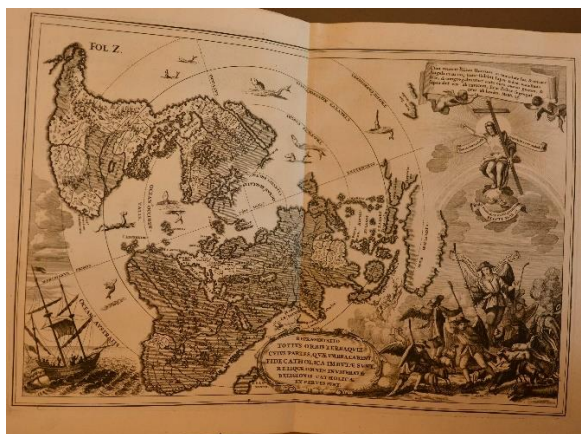
Hartmann SCHEDEL:

Liber cronicarum cum figuris et ymaginibus ab inicio mundi usque nunc temporis

Augsburg: Johann Schönsperger, 1497

A 15. századi könyvkiadás egyik kiemelkedő műve volt Schedel világkrónikája, mely 1493-ban jelent meg, és a zsidó-keresztény világtörténetet veszi számba. A tartalmában is hatalmas vállalkozás szövegét 1800 fametszettel illusztrálták.

A műnek 1496-tól különböző kalózkidadásai is megjelentek, az eredetinél kisebb méretben. Pannonhalmán is egy ilyen 1497-es kiadást őrzünk. A könyvet az özönvíz utáni világtérképnél nyitottuk ki. A térkép előképe az ókori görög tudós, a 2. században élt Ptolemaiosz földrajzi munkájában maradt fenn.

144 C 5*

Heinrich SCHERER:

Geographia Hierarchica: sive status ecclesiastici Romano-Catholici per orbem universum distributi succincta descriptio historico-geographica
Munich (München): Maria Magdalena Rauch betűivel, 1703

A kötet szerzője Heinrich Scherer jezsuita. A 18. század elején, 1702 és 1710 között nyomtatott, hétkötetes monumentális atlasz a világot a katolikus világtérképnek megfelelően írja le. A történeti, politikai és földrajzi vonatkozások mellett bemutatja a fontos keresztény zarándokhelyeket is.

2.tárló

Az Istenhez vezető út belső út

Az Istent komolyan kereső ember tudja, hogy az Istenhez vezető út belső út, amely a csenden át vezet. Istennel lenni annyit jelent, mint lelki dolgokkal foglalkozni, és imádkozni.

Az *imádság* lehet magán és közösségi, ez utóbbiak a szentmise és az egyház hivatalos, közös imádsága a zsoltosma.

A magánimádság egyik fajtája az *elmélkedés* (latinul *meditatio*). Olyan lelki tevékenység, mely során a hit igazságait és Isten parancsait módszeresen, logikusan következtetve gondolja át az ember. Az elmélkedő imádság mélyebb változata a *szemlélődés* (latinul *contemplatio*), az isteni igazságokkal foglalkozó szótlan, csendes, inkább érzelmi, mint racionális állapot.

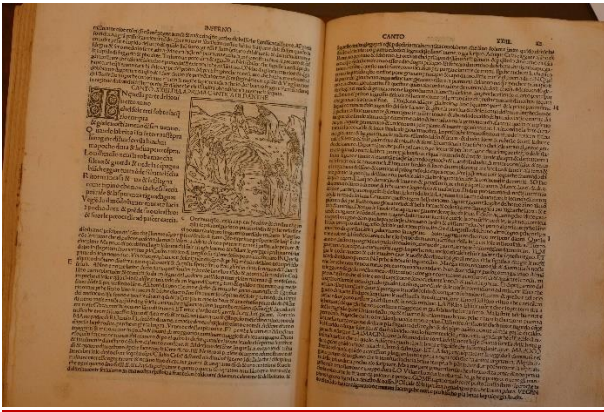
Sajátos lelki elfoglaltság a *lectio divina*, a szentírással, Isten Igéjével és más lelki olvasmányokkal való foglalkozás és a *lelkigyakorlat* mely olyan vallási gyakorlatok (csend, egyedüllét, elmélkedés, meditáció, böjt, aszkézis) összesége, mely az Istennel való kapcsolat elmélyítését, a lelki életben való előrehaladást szolgálja.

Az aszkéták, szentek, remeték időről-időre elvonultak egy magányos helyre, a pusztába-sivatagba, egy hegyre, barlangba, szigetre, hogy elmélyüljenek és megtisztuljanak, „fényre jutva” Istenből töltekezzenek. A belső út nem sima, olykor a „a lélek sötét éjszakáján” át vezető labirintus, melyben az ember önmagával is találkozik, és ez a szembesülés a maga őszinteségében nem mindig kellemes élmény.

Az elhagyatott hely, ahol magányban és csendben él a szerzetes, idővel egyre inkább spirituális hely, „belső táj” lett. A monostorban-kolostorban elő szerzetes lelkiállapotként élte meg a pusztaságot: a „lélek éjszakáját”, majd felüdülését Istenben. Az út, a „pusztában vándorlás” virtuális lesz. Szent Benedek Regulájában az *alázatosság iskolája* ez az út, amit egy *létrához* hasonlít a rendalapító, melyen fokról fokra halad a szerzetes. Belső út Keresztes Szent János hegye, a *Karmelhegy útja* is, melyen a hit sötétségének megtapasztalása révén Isten segítségével megtisztul a lélek, vagy Nagy Szent Teréz *belső várkastélya*, ahol az emberi lélek, lakásról lakásra haladva jut el abba a palotába, ahol a Király, Isten lakik.

Egyféle profán belső utazás Dante *Isteni színjáték* című elbeszélő költeménye is, mely mű alapvetően meghatározta és formálta az európai kultúrát, irodalmat, gondolkodásmódot.

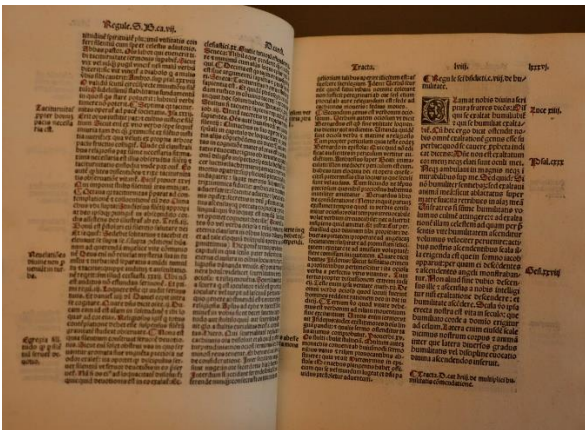
Kiállított kötetek:

122 D 7 DANTE Alighieri: La commedia

Velence: Petrus Fighinus, Petrus de Piasis, 1491

Az *Isteni színjáték* Dante Alighieri olasz nyelvű műve, amelyen 1307-től egészen 1321-ben bekövetkezett haláláig dolgozott. A teljes mű csak a költő halála után vált ismertté, a 14. és 15. században számos kéziratot másolata forgott közkézen. A pannonhalmi gyűjteményben őrzött kötet az Isteni színjátéknak olasz nyelvű, magyarázatos, kommentárokkal ellátott, kiadása Velencében jelent meg 1491-ben, Dante fő művén kívül más költeményeket is tartalmaz. A kommentátor: Christophorus Landinus, a kiadó: Petrus Fighinus, a nyomdász: a Velencében működő Petrus de Piasis.

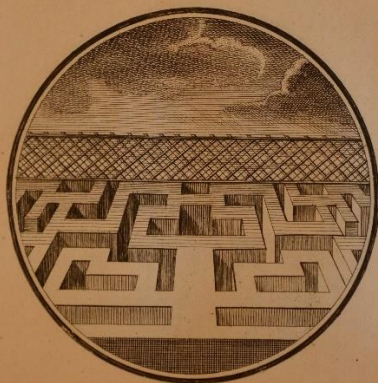
122 B 1 REGULA

Regulae SS. Benedicti, Basili, Augustini, Francisci Ed. Johannes Franciscus Brixianus, Johannes Emericus de Spira, pro Lucantonio Giunta
Venezia (Velence), 1500

Szent Benedek Regulája valójában egy 73 fejezetből álló szabályzat, mely a szerzetesi közösség életét irányítja, de az egyes ember számára is útmutatást ad a lelki tökéletesedésre. Különböző higiénés, mentálhigiénés szabályokat fogalmaz meg, de kiterjed a vezetési és szervezeti kultúrára és a gazdálkodásra is. A 4-7. fejezet a szerzetesség fő erényeiről, az engedelmségről, a hallgatásról és az alázatosságról (humilitas) szól. Az alázatosság iskoláját létrához hasonlítja, melyen egyre feljebb emelkedhet a lélek.

HAVD SEMITA RECTA.

XLIV.

nostram voluntatem; cum cauemus illud, quod dicit sancta Scriptura: *sunt viae, quae videntur hominibus rectae; quarum finis usque ad profundum inferni demergit.* Et cum item cauemus illud, quod de negligentibus dictum est: *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis.* In desideris vero carnis ita nobis DEVM credamus semper esse praesentem, cum dicit Propheta Domino: *Ante te est omne desiderium meum.* Cauendum ergo ideo malum desiderium, quia *mors fecus introitum delectationis posita est.* VN-

63 A 1 és 2

Bonifacio GALLNER:

Regula Emblematica Sancti Benedicti

Wien (Bécs): Johannes Thomas Trattner, 1780

A mű szerzője az egykori melki apát, Bonifacio Gallner. Szent Benedek Regulájának különlegesen, szimbólumokkal illusztrált kiadása, mely magánmeditációs célból készülhetett. A *lectio divina*, a lelki olvasmány gyakorlatát képmeditációra alkalmas ábrázolásokkal árnyalja és gazdagítja. A kötetet egy labirintust ábrázoló metszetenél nyitottuk ki. A labirintus ősi szimbólum, jelentése útvesztő. A keresztény középkorban a szellemi zarándokút jelképe. Leghíresebb megjelenítése a Chartres-i katedrális padlózatán látható.

3.tárló

Zarándokútra kelni

Útra kelni, úton lenni... ez jelenthet „külső utat,” valós helyváltoztatást is: turistautat, túrát, vagy csak egy hosszabb-rövidebb utazást, amikor egyik helységről a másikba szeretnénk eljutni. A fogalmak mást-mást jelentenek, és ki-ki mást is ért rajtuk. Ám bármelyik féle „úton járásra” gondolunk, ha tanulékony lélekkel, jó szándékkal és CÉLLAL indulunk útnak – hacsak nem járunk csukott szemmel és szívvel –, minden utazás gazdagítja, neveli, növeli a szellemet és a lelket.

Ahhoz, hogy az ember útnak induljon, mindig kell valami ösztönző erő. A lelki, hitbeli megerősödés szándéka, a gondolatok és érzések elrendezése, egy-egy nehéz élethelyzet átimádkozása és megoldása, vagy éppen hálaadás, amikor valami sikeresen és örömteli módon elrendeződik az életében.

Sajátos belső és külső út egyszerre a *zarándoklat*, mely során egy olyan helyet, fizikai, földrajzi helyszínt keres fel az ember egyénileg vagy közösségben, ahol – reményei szerint – találkozhat a természetfölötti világgal, Istennel.

A zarándoklat vagy zarándokút (latinul *peregrinatio religiosa*) egy hívő által tett vallási vagy spirituális jelentőségű utazás egy szentnek tartott helyre; aktív, a testet és lelket egyaránt erősítő meditációs gyakorlat. Alapja az a hit, hogy a természetfeletti erők bizonyos helyeken erősebben fejtik ki erejüket. A zarándokút lehet magányos vándorlás és társas esemény is. Sok esetben szolgálja a kegyhelyek, zarándokhelyek finanszírozását, melynek segítségével a hívők az adott hely kultúráját, oktatását és további fennmaradását támogatják.

A zarándoklatokon „szent helyeket” keres fel az útra vállalkozó zarándok, ahol, hite szerint „ég és föld” összeér, találkozik. Ilyen szent helyek a Biblia helyszínei, kiemelten Jeruzsálem és Róma, a Szűz Mária kegyhelyek vagy az egyes szentekhez köthető helyek, pl. Santiago de Compostela, ahol Szent Jakab apostol sírja található, mely a leghíresebb zarándokút, az El Camino (Szent Jakab-út) végpontjaként Európa legjelentősebb zarándokhelye.

Amikor a 4. században (313) a keresztények üldözése megszűnt (konstantini fordulat: a keresztény vallás hivatalos elfogadása), Nagy Konstantin császár és anyja, Heléna Betlehemben és máshol is templomokat emeltek. A zsidók jeruzsálemi zarándokútjainak mintájára a korai középkortól a keresztények is elkezdtek felkeresni a saját szent helyeiket.

Csaknem valamennyi galliai hívő életében legalább egyszer elzarándokolt Szent Márton sírjához, a Frank Birodalom leglátogatottabb búcsúhelyéhez. A gazdagabb és bátrabb zarándokok eljutottak Rómába, még távolabbi tájakról

is; magukkal vitték püspökük menlevelét, amely lehetővé tette nekik az útközben emelt zarándokszállókban való éjszakázást. Az úton lévők elszállásolása az irgalmasság gyakorlásának része volt, és ennek köszönhetően a szállásadó is részesülhetett a zarándokút áldásában. A 11-13. században azonban kolostorok és különböző kegyes alapítványok tartottak fenn szálláshelyeket (*hospitium*) a fő zarándokutak mentén. Az első magyar zarándokházat Szent István király építtette Rómában, a Szent Péter-bazilika közelében.

A Jeruzsálembe eljutott zarándokokat már valóságos szenteknek tartották; s ha útjukról visszatértek kimeríthetetlen kíváncsisággal hallgatták elbeszéléseiket viszontagságaikról. Az utakról szóló beszámolókat többen feljegyezték az utókor számára. Róma azután lett a zarándokok fő célpontja, miután a pápák meghirdették a szentéveket. Az első ilyen nagyarányú szentévi zarándoklat 1300-ban volt, amikor állítólag két millióan keresték fel a várost.

A középkorban a keresztény zarándoklat a hit bizonyítását szolgálta, hiszen a zarándokhelyek gyakran messze voltak, az oda vezető út fárasztó és olykor veszélyes is volt, mert például az átkelőknél, hegyszorosoknál gyakran rablók leselkedtek.

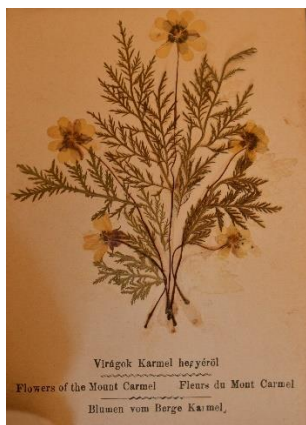
A csoportos zarándoklatok a 11. században kezdődtek. 870 és 1026 között 22 szentföldi zarándoklatról maradt forrás, míg a század végéig ez a szám a többszörösére növekedett. Már ebben a században Magyarországon is átvezetett az egyik legfontosabb szentföldi szárazföldi zarándok útvonal.

Messze kiemelkedik a zarándoklatok sorából az 1064-1065-ös nagy zarándoklat, amelyet az ötödik bambergi püspök (1057–1065), Günther vezetett. A zarándokcsapatban – inkább seregben, hiszen több ezer résztvevőről szólnak a források –, I. Siegfried, mainzi érsek, I. Vilmos, Utrecht püspöke, Altmann, aacheni prépost, III. Henrik udvari káplánja, későbbi passauai püspök, továbbá számos jelentős, főleg dél-német egyházi személyiség is azonosítható.

A zarándoklatoknak a vallásgyakorlaton (a szent helyek, Jézus és szentek életének helyszínei felkeresése, szentek tisztelete, ereklye-kultusz), kívül kapcsolatteremtő, kapcsolatépítő jelentőségük volt (mint pl. a királytalálkozóknak), valamint hozzájárultak a kereszties-eszme kialakulásához, mely a kereszties háborúhoz vezetett. A zarándokok ereklyéket, híreket, és egyféle lelkiületet-szellemiséget hoztak e szent helyekről, magáról az utazásról.

Kiállított kötetek és tárgyak

PFM.KM.2084
Jeruzsálemi virágok (2 db)

Lakkozott fa könyvtáblában Jeruzsálemből származó préselt virágok

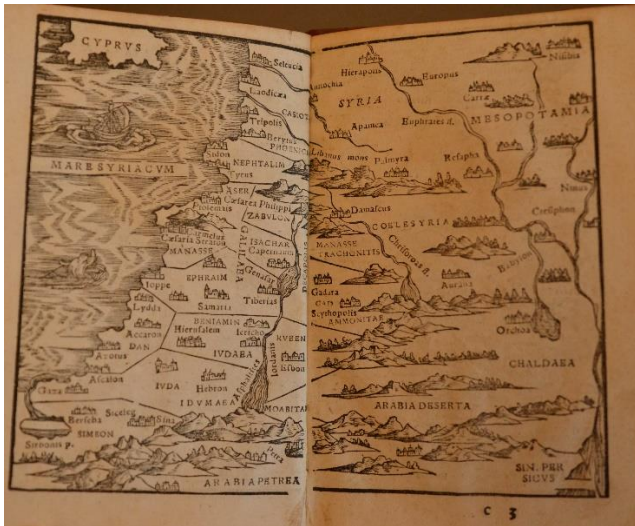
PFM.ER.062
Getszemáni ereklyék

A **Getszemáni** (az arám *Gat semané*, „olajprés” szóból) **kert** terület az Olajfák hegye lábánál. Egy rajta álló olajprestről kaphatta a nevét. Jézus valamelyik tanítványáé lehetett, mert Jézus gyakran fölkereste. Ide jött az utolsó vacsora után is, itt verítékezett vérrel, és itt fogták el. A **hitelesítő okiraton** a Párizsi Szűz Mária Vízitációs Kolostor elöljárója igazolja, hogy az ereklyék a Szentföldről származnak.

PFM.R.UJK.0026
Szentföldi kő gipsz kisplasztika

A keresztút stációit ábrázoló gipsz kisplasztika, fa keretben
A tárgy legfontosabb része egy kis méretű, Jeruzsálemből származó kő, ami köré gipsz domborművet építették.

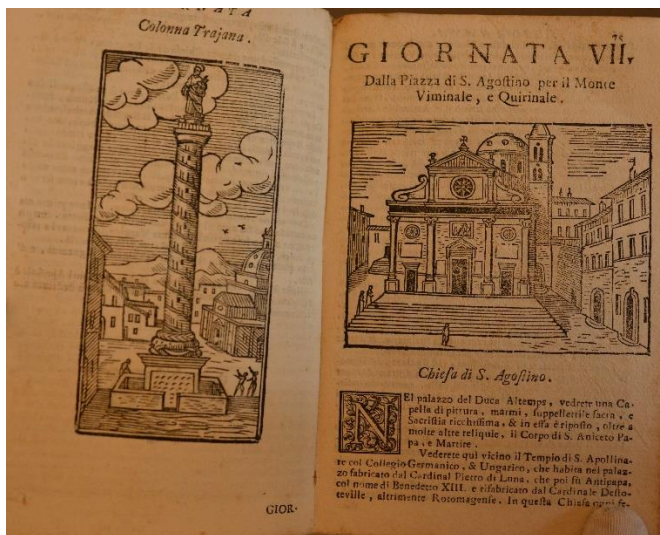

123b G 21

Johannes **HONTERUS**:

Rudimentorum Cosmographicorum Ion. Honteri Coronensis libri III. cum tabellis Geographicis elegantissimis Tigurum (Zürich): Froschauer, 1548

A kis kötet a 16. századi Európa rendkívül népszerű földrajzi tankönyve, mely 1542-ben, Brassóban jelent meg először, majd száznál több kiadást ért meg. A verses formában megírt, latin nyelvű kozmográfiai (a világ sok szempontú leírása) bevezető és a könyvhöz mellékelt térképek Európát és a bibliai tájakat mutatják be. Ez utóbbi térkép Mezopotámiától Palesztináig ad áttekintést. Biblikus-történeti tartalmára abból következtethetünk, hogy megjelöli, mely országrészt mely zsidó törzs birtokolja.

135 I 89

Giovanni Cristoforo **BATTELLI**:

Roma Ricercata nel suo sito...

Roma: Gaetano Zenobi, 1707

A Rómába látogató zarándokok számára készült, olasz nyelvű útikönyv, mely felsorolja a város nevezetességeit, különösen a templomokat. A kis kalauz nemcsak a város jelentős épületeit ismerteti, hanem útvonalakat is javasol a város bejárására. A szöveget fametszetek tagolják, a legnagyobb, kétoldalas rézmetszet a Szent Péter teret ábrázolja.

4. tárló

A zarándoklás testi és lelki gyakorlat

A zarándoklás testében és lelkében „foglalkoztatja” az erre vállalkozót. A vándorlás a különböző földrajzi adottságokkal bíró terepen, különböző időjárási viszonyok között, olykor kényelmetlen, áldozattal járó körülmények mellett és gyakran önként vállalt böjttel, fizikailag megterhelő. Mindez maga is lehet imádság, de a vándorlást általában imagyakorlatok is kísérik.

A zarándoklás a nem keresztény vallásokra is jellemző vallási megnyilvánulási forma, mely fölébresztheti és táplálja a közösségi érzést, összetartozást, támogatja az identitást, növeli a hitet, és megtapasztaltatja az áldozat erejét.

A zarándoklatnak a kereszténység történetében *két változata* alakult ki. Az első, amikor a jámbor *hívő buzgóság*ból keresi föl Jézus Krisztus, a Szűzanya és a szentek életének, ill. ereklyéik őrzésének helyeit. A másik a *kényszer-zarándoklat*, a súlyos bűnök levezeklésére az egyházi és világi hatóságok által előírt zarándoklat, mely egy vagy több, meghatározott távoli kegyhely fölkeresésére kötelezte a bűnöst. Főként a középkorban, az ír, ill. angolszász monasztikus hagyományban élt. Elvégzését ún. zarándokcédulával kellett igazolni.

Ugyan a zarándokok leggyakrabban kegyes indítékból indultak zarándokútra, hogy felkeressék a szent helyeket, a lelki megtisztuláson és megerősödéson túl e szent helyek működését is jelentős adományokkal támogatták. Mivel a középkorban, a hűbéri társadalmakban alanyi, emberi, állampolgári jogok nem léteztek, célszerű volt egy rangos személytől vagy közösségtől ún. menlevelet kérni. Ez a menlevél, menedéklevél, oltalomlevél volt a mai útlelevél őse. Olykor nem vagy nemcsak oltalomlevelet, hanem anyagi segítséget is kértek az útra kelők, és a sikeres zarándoklat után ők maguk támogatták az oltalomlevelet vagy anyagi segítséget adókat.

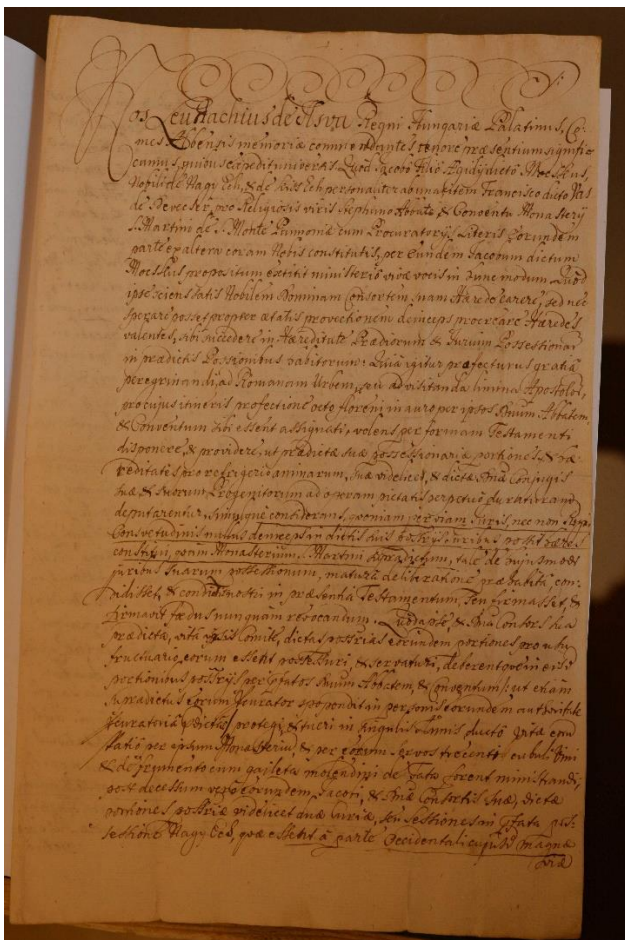
A zarándoklatot másképp búcsújárásnak is nevezik, mert a keresztény zarándoklatok célja általában a vezeklés, a lelki megtisztulás, a valamilyen betegségből való gyógyulás vagy a bizonyos ügyért történő imádkozás. A búcsú a bűnbánat szentségében (gyónásban) már fölloldozást nyert bűnért járó, ideigtartó büntetés: vezeklés, elégtétel elengedése. Az elégtétel lehet imádság vagy valami jócselekedet. Elterjedt szokás volt, hogy az elvégzett bűnbevallást gyónócédulával (*testimonium*) igazolták.

Az emberi természet sajátja, hogy látni, tapintani, érzékelni szeretné nemcsak a látható, hanem valamiképpen a láthatatlan világot is. Ugyancsak elemi vágy, hogy élete meghatározó eseményeire – pl. egy Szentföldön tett utazására, római zarándoklatára – emlékezni akar. Az élmények felidézésében segítenek e szent helyekről hozott *tárgyak, emlékek, ajándékok*, melyek szinte ereklyévé válhatnak az egykori zarándok számára későbbi életében is.

Elsődleges jelentésben az *ereklyék* a szentek teteme, azok maradványai és mindazon tárgyak, melyek velük kapcsolatban álltak. Az ereklyékből kisebb darabokat csak az egyházi törvényben szabályozott keretek között lehet leválasztani. Ez a *dismembratio* (részekre osztás, szétdarabolás), amit dokumentálni kell. Egy ereklye akkor hiteles, ha tartozik hozzá egy úgynevezett *certifikáció*, tanúsítvány, tanúsítás.

A kegyhelyek kialakulását látomások, jelenések, csodás gyógyulások, legendák alakították. A búcsújárás élénk vallási mozgalommá vált, különösen azokon a helyeken, ahol a természetfölötti világ megnyilatkozását az egyház által is elismert csodák jelezték. A csodás gyógyulásokat, eseményeket a kegyhelyet gondozó szerzetesek, papok általában följegyezték. Ezek az ún. *mirákulumos* (latin: *miraculum* – csoda) könyvek.

Kiállított tárgyak és dokumentumok:

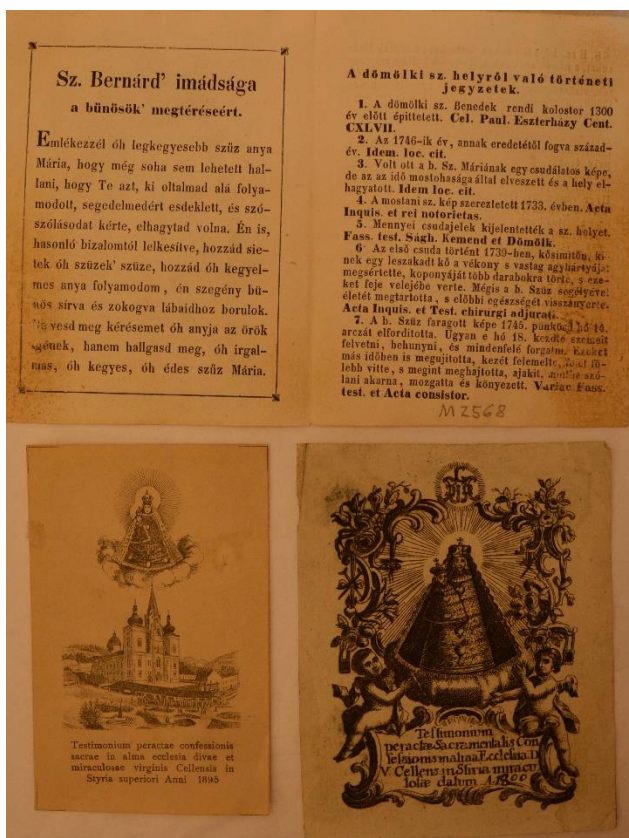
C 13 G Egy 14. századi oklevél 18. századi átírata

A Pannonhalmi Főapátsági Levéltár gyűjteményében található egy 1395. április 11-én kelt oklevél, és annak két 18. századi tartalmi másolata. Az irat arról rendelkezik, hogy Mochkus (Mochus) Jakab écsi nemesember, akinek 1395-ben római zarándokútját a pannonhalmi apátság 8 arannyal segítette, az apátságra hagyja a Nagy- és Kisécsen lévő birtokrészeit. Az Orosz Ferenc Győr vármegyei jegyző által készített és hitelesített másolatok azért készültek 1724-ben, mert a pergamenra írt eredeti oklevél erősen megkopott a korábbi századokban.

PFM.ER.015.1 Parzhami Szent Konrád ereklyéje

Parzhami Szent Konrád (1818-1894) az altöttingi Szent Anna kolostorban élt, szentté avatott kapucinus szerzetes. Ovális formájú, egyik oldalán üvegezett fém ereklyetokban a szent képe és csontereklyéje. Mellette az ereklye hitelességét igazoló tanúsítvány.

PFM.KM.Metszetek.2568 – Mariazell-35-12-13 Gyónócédulák

A Celldömölki (Kismáriazell) Madonna szobrát ábrázoló kisnyomtatvány magyar szöveggel: „Bizonyítvány a kis-czelli boldogságos szűz Mária szentegyházában elvégzett sz. gyónásról”

18. századi Mirákulumos füzetek

A celldömölki zarándokhelyen történt csodák, csodás gyógyulások és imameghallgatások leírása

5. tárló

Mária kegyhelyek, búcsújáróhelyek

A középkorban terjedt el a zarándoklás a kegyképet vagy szobrot őrző Mária-templomokhoz, ahol a hívek búcsút nyerhettek.

A kegykép vagy kegyszobor eredtének többféle típusáról beszélhetünk. Vagy rendkívüli körülmények között földben találták, vagy egy jelenés, látomás helyén helyeztek el egy ennek emlékére készült képet. Vannak olyanok is, melyeket telepések – betelepült közösség – hozták magukkal idegen országból. Arra is van példa, hogy fogadalomból készítették egy képet vagy szobrot, melynek közelében később csoda történt vagy egy már meglévő képnek-szobornak a mását állították föl. A kegykép, szobor művészi értéke a tisztelet, a vallásos áhítat (kultusz) szempontjából nem lényeges.

A legismertebb Mária-búcsújáróhelyek: Guadalupe (Mexikó), Aachen, Altötting (Németország), Einsiedeln (Svájc), Loreto (Olaszország), Fatima (Portugália), Lourdes (Franciaország), Czestochowa (Lengyelország), Marizell, Boldogasszony-Frauenkichen, Loretom (Ausztria), Máriavölgy–Marianka vagy Mariathal (Szlovákia), Csíksomlyó, Máriaradna (Románia), Medugorje (Bosznia-Hercegovina). A mai Magyarországon: Andocs, Máriagyüd, Mátraverebély-Szentkút, Máriapócs, Márianosztra, Sümeg, Csatka, Győr, Makkos Mária, Celldömölk

A kegyhelyek közül különösen is kiemelkedik az olaszországi Loreto azzal, hogy a világ számtalan helyén építettek ún. lorettói kápolnákat a barokk korban. A lorettói kápolna szoros értelemben templomot jelent (Loretom, Ausztria) vagy kápolnát, akár egy templomon belül (Győr, karmelita templom) tág értelemben egy mellékoltárt (Hédervár, Boldogasszony-kápolna) a lorettói kegyszobor másolatával.

Az olaszországi lorettói kegyhely története a 13. század végére nyúlik vissza: 1294. december 10-én érkeztek az Adriai-tenger partjára, Recanati kikötőjébe annak a háznak a kövei, melyben Szűz Mária lakott családjával Názáretben. A legenda szerint a názáreti házat angyalok hozták át a Szentföldről Itáliába. Igazában hajón vitték, nem angyalszárnyon, de mégsem téved a középkor eszmevilága, mely angyaloknak tulajdonítja a Szent Ház Itáliába érkezését. Egy 1985-ben felfedezett dokumentumban azt olvashatjuk, hogy az Angeloi bizánci nemesi családból származó Nikéforosz Angelosz epiruszi uralkodó kiházasította Itamár nevű lányát a nápolyi király fiával, II. Tarentói Fülöppel. A hozománylistáján a következő mondat is szerepel: „A szent kövek, amelyeket a Szűz és Istenanya, Miasszonyunk házából hoztak el”. Az Angeloi családnév a görög Angelosz, magyarul angyal szóból származik és ez alapján valóban e nemzetség mentette Názáretből az Adriai-tenger túlsó partjára a Szent Ház köveit. Mária házából Názáretben csak a hozzá tartozó barlang maradt meg, az Angyali

Üdvözet templom alatt. A ház falait a keresztes háborúk idején Európába szállították és a hagyomány szerint Loretoiban építették fel.

A magyarországi Mária-tisztelet elterjesztésén először Galántai herceg Esterházy Pál, birodalmi herceg és magyar gróf, előbb Moson vármegye ispánja, majd a Magyar Királyság nádora, költő és zeneszerző fáradozott. Célja az ellenreformáció (napjainkban a vallási megújulás kifejezést használjuk e korszakra) eszméinek elterjesztése volt és a Máriakegyképek eredetéről szóló elbeszélésgyűjtemény, mint műfaj megteremtése volt.

A Mária kegyképeket számbavevő munkája, az 1690-ben megjelent: *Az egész világon lévő csudálatos Boldogságos Szűz képeinek rövideden föltett eredeti* a korban egyedülálló magyarországi nyomtatvány volt, melyet 118 egész oldalas metszetek díszítettek. A képek metszője a frankfurti származású, Bécsben élő Matthias Greischer volt, akit Esterházy több más munkával is megbízott. A közép-európai sokszorosított grafika egyik jelentős mecénása saját családja múltjának ábrázolása mellett a Mária-kultusz elterjesztését szolgálta, gondoljunk a későbbi szentképekre, emlékképekre.

Az egyes Mária-búcsújáróhelyekről önálló művek is születtek, mint a bencés Koptik Odo tollából, a Máriavölgyről (szlovákul *Marianka*, németül *Marienthal*, latinul *Vallis Mariana*) község Szlovákiában, a Pozsonyi kerület Malackai járásában) szóló kötet.

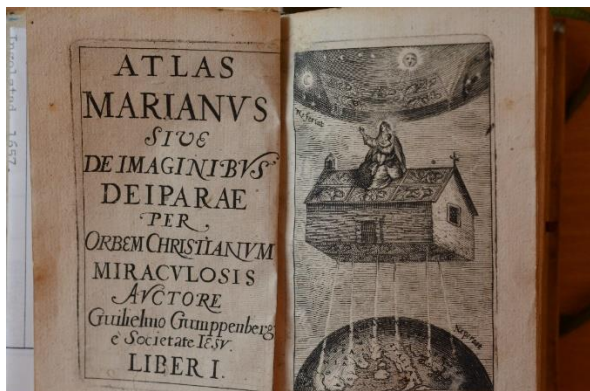
A kegyhely legendája szerint a 13. század elején egy remete lakott itt, aki a rablók elől menekülni kényszerülve a Szűzanya szobrát a kútba rejtette. Később egy rabló telepedett meg a remetelakban, akinek torzszülött fia született. Ezt Isten csapásának tulajdonítva imádkozni kezdett, mire azt az utasítást kapta, hogy mossa meg a fiút a forrás vizében. A fiú meggyógyult, a rabló pedig megpillantotta a kút mélyén a Szűzanya szobrát. Kiemelte és kis fakápolnát készített neki, a hely pedig kegyhellyé vált, melyet Nagy Lajos király is felkeresett, a helyet pedig a pálosoknak adta és templomot, valamint kolostort építtetett ide. A 16. század második harmadától 1786-ig itt volt a pálos rend központja.

A búcsújáróhelyeket leginkább csodás gyógyulások reményében keresték föl. Ezekről és az ima-meghallgatásokról tanúskodnak a *hálátáblák*, a régibb *voitív* (fogadalmi) képek, tárgyak, adományok. Ilyenek láthatók a sasvári kegyhelyet bemutató kötet címlapját megelőző metszeten.

Sasvár (szlovákul Šaštín) a szlovákok nemzeti kegyhelye. A volt pálos templom kegyszobrát 1564-ben Czobor Imre neje, Bakich Angelika készítette hálából, amiért házsártos férje a Szűzanya segítségével megszélidült. A szobrot a csodás esemény helyén állíttatta fel, majd kápolnát is építtetett föléje. A későbbiekben a szobornál több csoda is történt, melyeket kivizsgálva Esterházy Imre hercegprímás 1732-ben a szentélyt kegyhellyé nyilvánította.

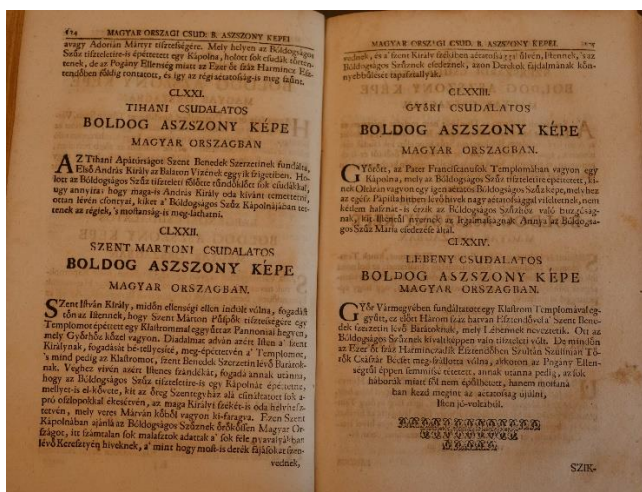

Kiállított kötetek:

6 J 18 Guilhelmo GUMPPENBERG: Atlas Marianus Ingolstadt, 1657

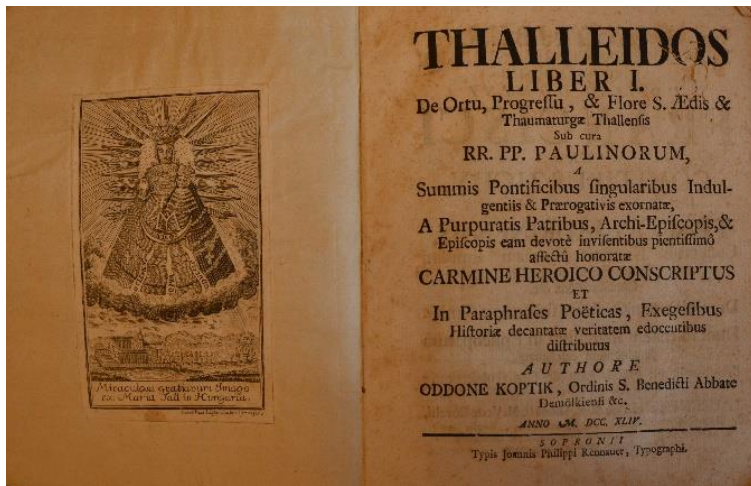
Az *Atlas Marianus* a bajor jezsuita Gumpenberg műve, mely számba veszi a legismertebb csodatévő Mária képeit, körülbelül 1200 képet. A mű jezsuita generális (legfőbb rendi előjáró) megbízása alapján készült és hozzájárult a mirákulumos irodalom (csodaleírások) kialakulásához. A kiállított könyv az első kiadás, latin nyelven, melyeket számtalan kiadás követett különböző nyelveken.

10b A 15 ESTERHÁZY Pál:

Mennyei korona az az egész világon lévő csudálatos Boldogságos Szűz képeinek rövideden föl tett eredeti Nagyszombat, 1696

Esterházy műve egy 1478-tól irodalmilag is jól követhető sorba illeszthető. E sorban meghatározó helyet foglal el Esterházy fő forrása, Wilhelm Gumpenberg *Atlas Marianus* című munkája. Gumpenberg művét Esterházy – nyilván saját kutatásai alapján – új képekkel egészítette ki, a Nagyszombatban, 1690-ben megjelent *Az egész világon lévő csudálatos Boldogságos Szűz képeinek rövideden föltett eredeti* című művében. Ennek bővített, metszetek nélküli kiadása a kiállított kötet. A mű pannonthalmi vonatkozása: Esterházy Pál azt írja, hogy az az esemény, hogy az utód nélkül maradt Szent István 1038. augusztus 14-én, a halála előtti napon felajánlotta Magyarországot Szűz Máriának, nem Székesfehérvárott történt, hanem Pannónia Szent Hegyén, a mai Pannonthalmán.

B 199*/5 a
KOPTIK, Odo:
Thalleidos liber I-II.
 Sopron: Johannes Philippus Rennauer, 1744

Koptik Odó műve a máriavölgyi zarándokhely történetét elbeszélő epikus költemény. A szerzőt gróf Esterházy Imre pálos prior hívta meg a búcsújáróhelyre 1743-ban, és rendelkezésére bocsátva a kegyhellyel kapcsolatos dokumentumokat arra buzdította, hogy írja meg a búcsújáróhely történetét. A kötet egy évvel később, 1744-ben jelent meg, Sopronban, Hauszer Lőrinc soproni plébános költségén. Címét Koptik Odó a zarándokhely német nevéből (*Marienth(h)al, Mariathal,*) alkotta.

JANKOVICH Gellért:
Magyar Országnak jeles tündökléssel feltetszett új csillaga.
 Nagyszombat, 1751

A mű szerzője Jankovich Gellért pálos tartományfőnök. A pálos szerzetesek 1733-ban telepedtek meg Sasváron, és egy nagyméretű templomot és kolostort építettek. Az építkezést a hely kegyuraiként az uralkodópár Mária Terézia és férje, Lotaringiai Ferenc jelentős összegekkel és adományokkal támogatta. A szobrot 1762-ben vitték át a régi kápolnából az újonnan felépült templomba, ahol azt a főoltáron helyezték el.

6.tárló

Mariazell

A búcsújáróhelyek kialakításában, gondozásában nagy szerep jutott a szerzetesrendeknek, mindenekelőtt a ferenceseknek.

Bencések is gondoztak zarándokhelyeket, a középkorban pl. a Szent Vér Bazilikát, Bátán. Az egyik legjelentősebb, bencések által működtetett Mária búcsújáró hely a Sankt Lambrecht bencés apátság gondozásában álló Mariazell.

Mariazell Közép-Európa egyik legjelentősebb Mária-kegyhelye, évszázadok óta keresik fel a zarándokok a csodatévő Szűzanya segítségével bízva.

A Máriazelli Szűzanyát számos néven tisztelik: *Magna Mater Austriae, Alma Mater Austriae, Gnadenmutter von Mariazell, Alma Mater Gentium Slavorum, Magna Domina Hungarorum.*

A bazilika két legfontosabb kincse a Máriát és a kis Jézust ábrázoló kegyszobor és a Nagy Lajos király (1326-1382) által adományozott Szűz Mária-kép.

A kegyszobor 48 cm magas, fából készült. Máriát ábrázolja, aki a jobb karjában tartja a kis Jézust. Mária a baljával a gyermeknek egy körtét nyújt, a gyermek pedig a jobbával egy almát az édesanyjának.

A szobrot díszes ruhába öltöztetik az év három legfontosabb ünnepnapján: Nagypénteken, Mária születésének napján (szeptember 8.) és a város alapításának napján (december 21.). Ezeket a drága anyagokból és csipkékből készült ruhákat nemes hölgyek készítették és adományozták. A ma látható darabok a 19-20. századból származnak. A Madonna és a kis Jézus koronái is adományok, általában a Rudnay Sándor hercegprímás által 1821-ben adományozott és X. Piusz pápa által 1908-ban megáldott koronapár látható a kegyszobron.

Zarándokok már a 12. századtól érkeztek Mariazellbe, de a létszámuk az 1330-as évektől nőtt meg. A hely népszerűsége egészen II. Józsefnek a zarándoklatokat megtiltó rendeletéig növekedett és a tiltás feloldása után újra töretlenül nőtt napjainkig, amikor évente kb. egymillió búcsújáró keresi fel a várost, sokan gyalogosan érkezve.

Kiállított tárgyak és dokumentumok:

**PFM.IM.2370
Fa szelence**

Zsanérosan nyitható fedelű fekete fa dobozka, fedelén a Máriazelli kegyszobor festett képe

**PFM.KM.3481
Máriazelli kegyszobor másolata**

Festett, fa szobor, a szokásos, a liturgikus színeknek megfelelő ruha nélkül

**PFM.KM.3521
Máriazelli szentkép**

Fémlemezre festett máriazelli kegyszobor és templom domborított mintás réz keretben.

PFM.KM.2709

A Máriazelli Madonna Szent Benedekkel és Szent Skolasztikával

Áttört csipkés papíron finom művű kézi festéssel festett képek: a Máriazelli Madonna, Szent Benedek és Szent Skolasztika

PFM.KM.2500

Díszes keretbe foglalt máriazelli szentkép

Máriacelli, csipkés szélű fekete-fehér szentkép, aranszalagos, filigrán, gyöngyös virágdíszes bordó bársony alapon, aranyozott fakeretben. Hátoldalán horvát nyelvű proveniencia.

PFM.KM.2710

A Máriazelli Madonnát ábrázoló pergamenre festett szentkép

Pergamenre festett szentkép, melyen a máriazelli kegyszobor látható és sátrában alvó Nagy Lajos király. A képecske ahhoz a 12 pergamen szentképből álló sorozathoz tartozik, melynek egyes darabjait Mária Terézia, lányai és menyei saját kezű, Sztáray Teréz grófnőnek, Mária Terézia udvarhölgyének szóló dedikációi olvashatók.

A pergamenkép az Augsburgban működő Johann Esaias Nilson 1750 körül készült rézmetszete nyomán készült. Főúri körökben a 17-18. században elterjedt szokás volt a szentképek ajándékozása.

A kiállított kép hátoldalán francia nyelvű ajánlás II. Lipót felesége, Mária Lujza nagyhercegnő aláírásával.

7.tárló

Kismáriazell: Celldömölk

A dömölki apátság az úgynevezett nemzetségi kolostorok közé tartozott, melyet a fennmaradt oklevelek szerint a Merse család alapított. Az apátság megalapítása a 12. század végére, a 13. század első felére tehető.

A bencés kolostor és temploma lényeges nagy változtatások nélkül állt fenn a késő középkorban. A 16. század elején a kolostor, mint Pannonhalma „leányapátsága” szerepel, és már ebben a században búcsújáró hely volt. Csodatévő hírében álló kegyszobrát a törökök elől elmenekítették. A szerzetesek a kolostort 1560-ban hagyták el. Az egyhajós, félköríves szentélyű templom, amelyhez a nyugati oldalon egy torony csatlakozott, romos állapotban maradt fenn a település szélén. Az egyházi működés a török hódoltság idején szünetelt.

A bencés apátság a 18. század közepén éledt újjá. 1725-től haláláig, 1737-ig a török dúlás idején romossá vált dömölki bencés apátság jószágkormányzója a jeles és sokoldalú *Lancsics Bonifác* bencés volt, aki fellendítette az apátság gazdaságát. Mivel a környék lelkipásztoraként is működött, és nagy Mária-tisztelő volt – ezt bizonyítja, hogy ő szerezte a *Boldogasszony, anyánk...* kezdetű, Kölcsey Ferenc szerzeménye előtt nemzeti himnuszként énekelt Mária-énekünket – szerette volna az egykori Mária-kegyhely jelentőségét is visszaállítani. Ez azonban csak *Koptik Odó* apátnak sikerült. Koptik Odó 1739-ben érkezett Dömölkre, ahol három szerzetest és nyomorúságos körülményeket talált. Magával hozta az ausztriai Máriazellből az ottani kegyszobor másolatát azzal a szándékkal, hogy létrehozzák Kismáriacellt.

A kegyszobor hiteles másolatának, először a Ság hegyen próbált hajlékot biztosítani, de aztán az ősi monostor-templomtól keletre, a régi pápai országút mellett épített fel egy fakápolnát, és abban helyezte el a kegyszobrot. A kápolna mellett egy kutat is ásott Odó apát. Ehhez fűződik az első csodás gyógyulás a kegyhelyen. A munka közben ugyanis a kút szájából egy nagy kő esett a mélyben dolgozó kőműves fejére, ami megsértette a "*nyakán a gerincvelőnek kemény és puha hártyáját, és a kőműves mégis meggyógyult.*" A következő években – a kútásó csodás gyógyulásának hírére – zarándokok ezrei érkeztek a kegyszobornak otthont adó fakápolnához, ahol a feljegyzések szerint további gyógyulások és imameghallgatások történtek.

A zarándokok számának folytonos növekedése és a kápolna kicsinysége arra ösztökélte Koptik Odó apátot, hogy új templomot építsen. Az új búcsújáróhely kegytemplomának építését 1747 tavaszán kezdték el, következő év őszén pedig már állt az új templom, benne a kápolna a kegyszobor számára. 1748. szeptember 15-én ünnepélyes keretek között ezrek kíséretével vitték át Mária szobrát a

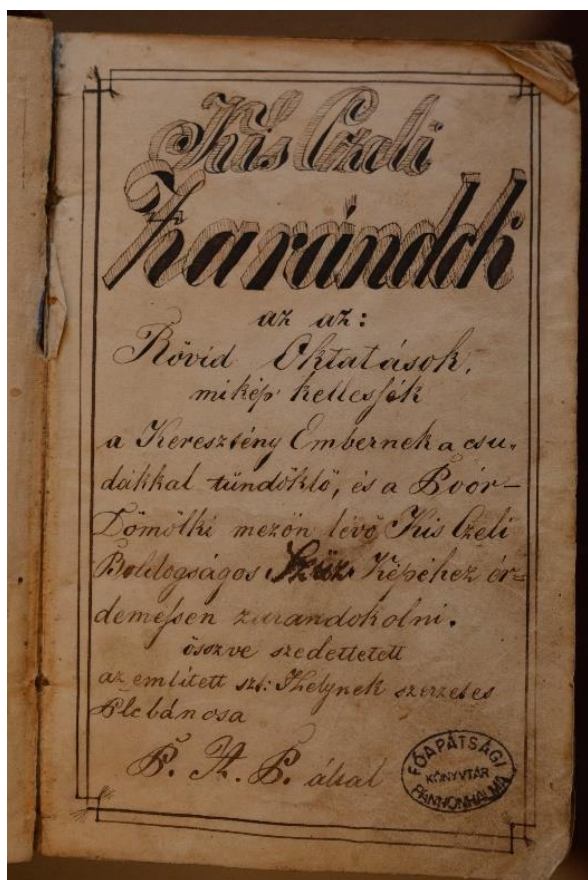
végleges helyére. A kegyszobornak otthont adó kápolnáról kapta a település német mintára a „Zell/Cell” előtagot, amely németül Kleinmariacell, vagyis Kismáriacell. A hely az 1755-ben épült kálvária átadásával vált teljes búcsújáróhellyé, amikor Kiscell apátsági székhellyé lépett elő. A templom, kolostor és kálvária együttes a magyarországi barokk zarándoklatok és az ehhez kapcsolódó bencés szerzetesség egyik legjellegzetesebb emlékcsoportja lett.

1777-től kezdve, amikor Mária Terézia megalapítja a szombathelyi püspökséget, Kismáriacell ehhez a püspökséghez tartozik. A bencés rend feloszlata (1786) után a búcsújáróhely működését a világi és egyházi uralkodók korlátozzák.

1802-től, a bencés rend visszaállítása után még három évtizedig nem neveznek ki apátot Celldömölk élére. Az 1775-től különböző tisztségekben itt szolgáló, a feloszlata alatt is plébánosként működő Pausz Amand marad a hely plébánosa. Az első apát 1832-től 1836-ig Wekerle Gotfrid volt.

A mai Celldömölk Kiscell és Nemesdömölk helységekből 1903-ban egyesült Celldömölk néven, majd 1950-ben Alsóságot, 1978-ban pedig Izsákfát is hozzácsatolták.

A kiállított kötetek és dokumentumok

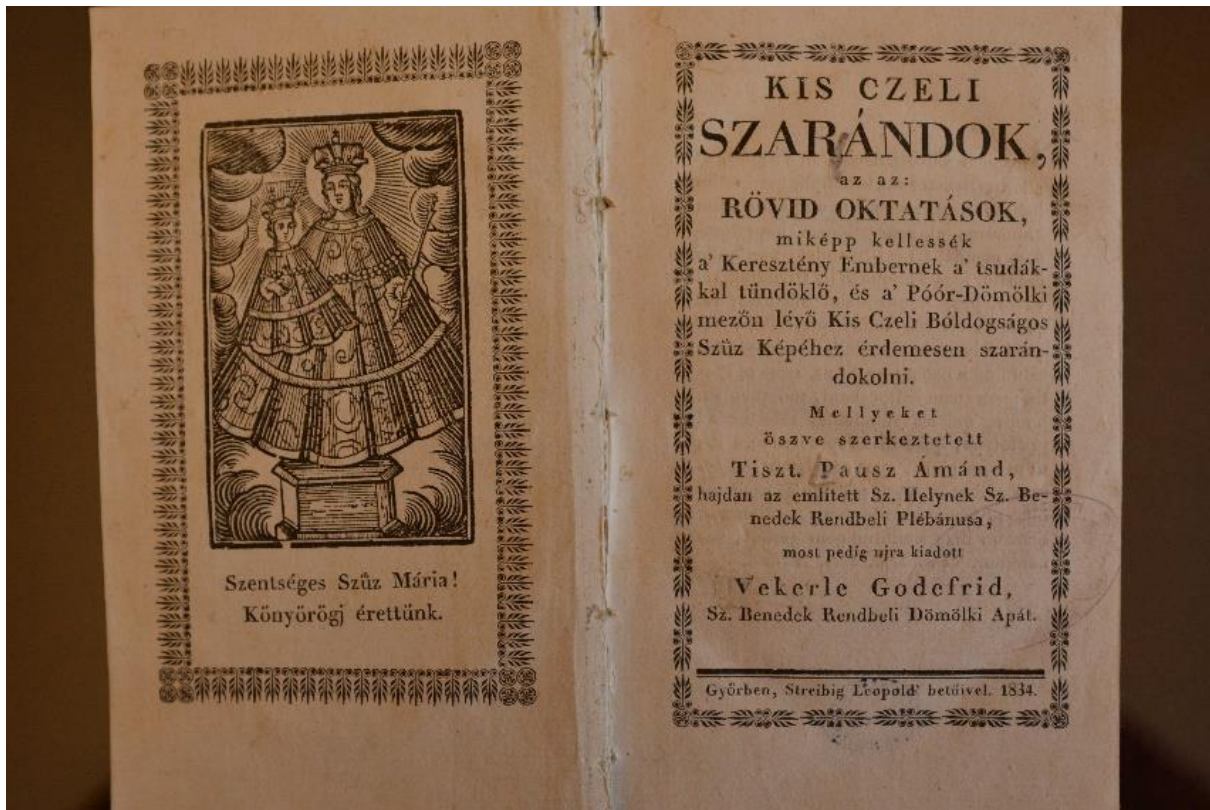
B 18/1

Pausz Amand:

Kis Czeli Szarándok

Győr: Streibig Lipót, 1797

Lancsics Bonifác és Koptik Odón kívül a kegyhely meghatározó személyisége az 1775-ben felszentelt és abban az évben Celldömökre került Pausz Amand. A feloszlata alatt a hely plébánosa, majd a rend visszaállítása (1802) után az apátság házfőnöke, jószágkormányzója, lelkésze haláláig, 1810-ig. Pausz Amand lelkész törekszik arra, hogy ébren tartsa a búcsújáróhely és zarándoklás lelkeségét. 1798-ban – mikor a búcsújárások szüneteltek – sikerült elérnie, hogy a celli kegyszobrot megint díszes ruhába öltöztethessék és megmutathassák a népnek.

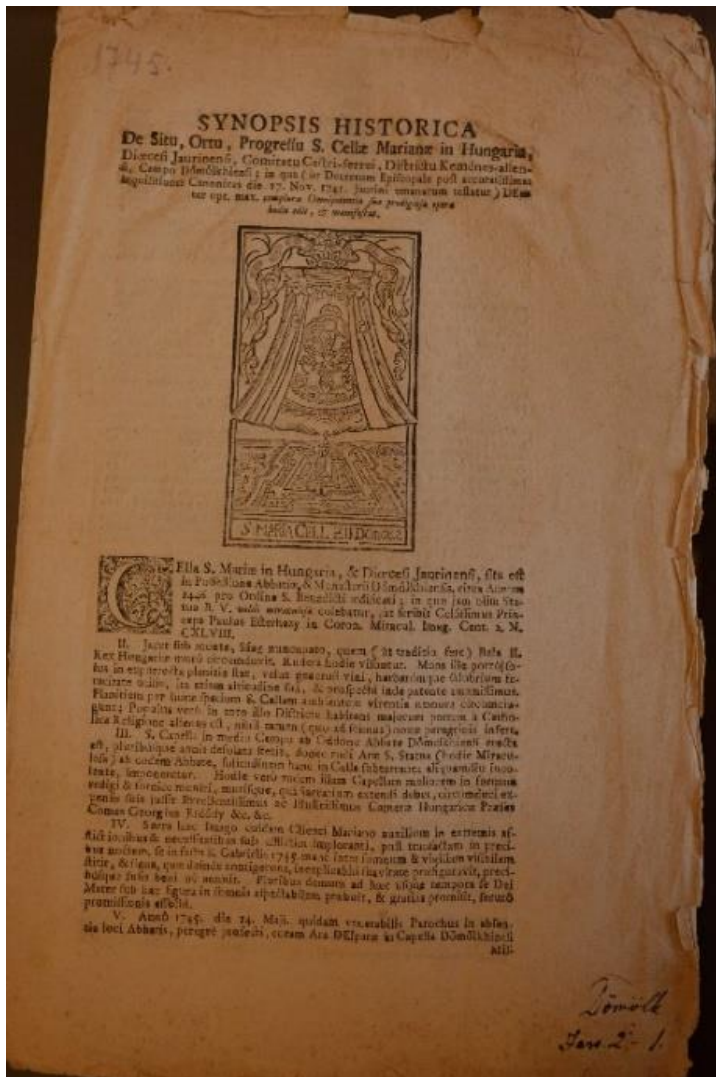
B 18/1

Pausz Amand:

Kisczeli szarándok, az az rövid oktatások, mellyeket öszveszerkesztett..., most pedig újra kiadott Vekerle Gottfried Győr, Streibig Leopold, 1834

Pausz Amand bencés plébános *Kis Czeli Szarándok* című kötetecskéje 1797-ben jelent meg először, melyben elmondja a Mária-szobor történetét, és szól a búcsújárás igazi céljáról és helyes módjáról is. Emellett jámbor intelmekkel és imádságokkal is buzdítja a híveket. Azért fogott bele e művének megírásába, mert ahogy az *Oka a kiadásnak* című bevezetőjében ezt írja: *Tapasztalásból ...tudom, hogy némelyek...csak abban helyeztetik az egész búcsújárásokat, hogy hamar meggyónhassanak, áldozhassanak, egy szentmisét, de még felet is meghallgashassanak...azután éppen semmi más egyébféle ájtatosságról nem gondolkodván az egész napot ott lélekben henyéléssel, sőt megbotránkoztató magokviselésével töltsenek, hogy azért ez ilyen vétkes és feddésre méltó visszaélések a búcsújárásban... gátoltassanak.*

Gróf Zichy Ferenc győri püspöki dekrétuma a dömölki hegyszobor csodatévő voltáról

A dekrétum (a latin *decerno*, magyarul *elhatározás* szóból származik) jelentése határozat, rendelet. A nem levél formájában kiadott pápai, zsinati, püspöki dekrétumok egyházjogilag hatályos rendeleteket tartalmaznak. A tridentini zsinatnak (1545-1563) a kegyelemképek tiszteletével kapcsolatos rendelkezései értelmében a püspök kötelessége volt az egyházi fennhatóságuk alá tartozó hívek helyes módon gyakorolt vallásosságán őrködni, hogy az mentes legyen a babonáktól. A Koptik Odó által Máriazellből hozott és nyilvános tisztelettel körülvett kegyszobor-másolat körül történt „csodás” események és az azok körül kiélesedett viták arra ösztönözték Zichy Ferenc püspököt, hogy vizsgálja ki az ügyet. Annál inkább is, mert a pannonhalmi főapát, Sajghó Benedek is rossz szemmel nézte a hivatalos utat folyamatosan megkerülő Koptik Odó apát működését. Az 1745-ben kihirdetett, Zichy Ferenc püspök által jegyzett dekrétum szerint Szűz Mária dömölki szobra kegyelemszerzőnek bizonyult, ezért megilleti a nyilvános tisztelet.